

Asia: VN/2821/2024

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

a) Mitä vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

Perhehoitoliitto kannattaa ehdotuksen mukaista nykytilan selkeyttämistä, mutta esitystä laajemmin. Nykytila on epäselvyydessään riski lapsen tarpeiden mukaiselle kasvatukselle ja huolenpidolle, lapsen oikeuksien turvaamiselle, perhehoidon turvallisuudelle sekä perhehoitajan oikeusturvalle. Selkeyttäminen mahdollistaa lainmukaista ja lapsen tarpeisiin vastaavaa perhehoidon toteuttamista.

Perhehoitoliiton selvityksessä Haastavat kasvatustilanteet perhehoitoarjessa 2025 (N = 200) kävi ilmi, että perhehoidossa kohdataan tilanteita, jotka ovat luonteeltaan niin haastavia, että vastaavassa tilanteessa laitoshoidossa asuvaa lasta saatettaisiin suojata lastensuojelulain mukaisin rajoittamistoimenpitein.

Haastavilla kasvatustilanteilla tarkoitettiin tilanteita, jotka liittyvät lapsen oireiluun ja rajojen koetteluun, esimerkiksi väkivaltaan, rikoksiin, karkaamiseen tai muuhun arkea kuormittavaan käyttäytymiseen. Lisäksi tilanteita syntyy, kun lapsen yhteydenpito aiheuttaa ristiriitoja kasvatukseen tai kun digitaalisten laitteiden käyttö vaikeuttaa lapsen suojelemista. Haastaviin tilanteisiin sisältyvät myös päihteiden käyttö sekä vaarallisten esineiden, kuten teräaseiden, hallussapito.

Päihteiden käyttöön ja vaarallisten esineiden hallussapitoon kyselyllä saatiin 41 kuvausta yhteensä 34 perhehoitajalta. Tilanteet vaihtelivat ikätasoisesta päihteiden kokeilusta toistuviin humalatiloihin sekä teräaseiden omistamisesta aina uhkaaviin tilanteisiin.

Rajojen koetteluun ja haastavaan käyttäytymiseen liittyviä kuvauksia kertyi 70, 63 perhehoitajalta. Niissä esiintyi muun muassa arvaamatonta ja raivokasta käytöstä sekä fyysistä satuttamista, jossa uhka kohdistui lapseen itseensä, perhehoitajaan tai perheen muihin lapsiin. Mukana oli myös kuvauksia luvatta poistumisista, esimerkiksi rajaamisen seurauksena tai ilman selvää syytä.

Yhteydenpitoon ja digitaalisten laitteiden käyttöön liittyviä tilanteita kuvattiin 60 kertaa, 55 perhehoitajalta. Näissä korostuivat vaikutukset lapsen hyvinvointiin (esim. vuorokausirytmiin), riippuvuuteen viittaava toiminta, aikuisten väliset kasvatuserimielisyydet sekä verkossa tapahtuvan rikoksen uhriksi joutuminen tai sen uhka. Lisäksi nousivat esiin yhteistyötahojen väliset näkemyserot

siitä, mikä on lapsen edun mukaista yhteydenpitoa, lasten oireilu yhteydenpidon yhteydessä sekä ohjauksen ja valvonnan puutteet.

Perhehoitajat toivoivat, että haastavat tilanteet olisi tunnistettu varhain ja että niihin olisi reagoitu sosiaalityön taholta. He kaipasivat myös viranomaisten ymmärrystä, yhteistyötä, selkeitä ohjeita, arkea tukevia palveluita sekä mahdollisuutta kasvatukselliseen rajaamiseen. Osa koki jääneensä ilman riittävää apua, kun taas toiset olivat saaneet tukea tai pystyneet ratkaisemaan tilanteet itse.

Perhehoitajien mukaan heidän mahdollisuutensa toteuttaa kasvatuksellista ohjausta ovat rajalliset. He toivoivat konkreettisia keinoja, kuten oikeutta rajoittaa digitaalisten laitteiden käyttöä teknologian keinoin tai muilla tavoilla, poistaa vaarallisia aineita tai esineitä ja tarkistaa lapsen tavaroita, kun siihen on perusteltu epäily päihteiden tai vaarallisten esineiden hallussapidosta.

Kyselyvastausten perusteella arjessa esiintyy epätietoisuutta siitä, kuinka lapsikohtaisia ratkaisuja tulisi punnita, puutteellista ja väärää tietoa ja etteivät ohjeet ole riittävän konkreettisia. Perhehoitajat toivoivat viranomaisilta ja yhteistyökumppaneilta käytännönläheisiä toimintamalleja arjen tueksi. Vastauksista välittyy selkeä viesti: perhehoitaja jää usein yksin vaativissa tilanteissa ilman riittävää ohjausta ja tukea.

Perhehoitoliiton näkemyksen mukaan esitetyt ehdotukset selkeyttäisivät osaltaan nykytilannetta. Lastensuojelulain yksityiskohtaisissa perusteluissa perhehoidossa tapahtuvaa kasvatuksellista ohjaamista tulisi kuitenkin tarkastella nykyistä ehdotusta laajemmin. Lisäksi ehdotusten käytännön soveltaminen edellyttäisi kansallista ohjausta. Tällaisella ohjauksella voitaisiin tuoda näkyväksi esimerkiksi se, miten kasvatuksellisia ratkaisuja tulisi punnita lapsikohtaisesti yhdessä eri toimijoiden kanssa, jotta perhehoitaja ei jää tilanteissa yksin ja jotta perhehoito tarjoaa turvallisen kasvuympäristön lapselle kaikissa kehitysvaiheissa.

b) Selkeyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa sijaishuoltopaikan arjessa? Jos ei, miten säännöksiä tulisi muuttaa?

Perhehoitoliiton näkemyksen mukaan ehdotus selkeyttää pääsääntöisesti kasvatuksellisen ohjaamisen keinoja perhehoidossa. Kiitämme konkreettisista esimerkeistä, jotka tuovat näkyväksi arjen vaikeiden kasvatustilanteiden moninaisuuden ja havainnollistavat, miten ehdotukset voivat vastata näihin tilanteisiin.

Ehdotus aineiden ja esineiden pois ottamisesta kasvatuksellisena keinona sekä säännöksen velvoittavuus, kuten esityksessä kuvataan, ovat kannatettavia. Myös se, että päätöksenteko aineiden ja esineiden pois ottamisesta olisi jonkun muun kuin perhehoitajan tehtävä, on perusteltua. Perhehoitajalle esitetty velvollisuus ilmoittaa aineiden ja esineiden haltuunotosta välittömästi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle lisää perhehoidon turvallisuutta ja vahvistaa perhehoitajan oikeusturvaa.

Ehdotus, jonka mukaan lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä (LsL 13 b §) olisi päätöksentekijä aineiden ja esineiden pois ottamista koskevilla tilanteilla, saattaa kuitenkin estää lainsäädännön soveltamista perhehoidon arjessa. On tunnistettu, että sosiaalityöntekijöiden suuri vaihtuvuus ja heikko tavoitettavuus vaikeuttavat jatkuvuutta. Tämä osaltaan estää perhehoidon erityisosaamisen kertymistä ja voi muodostaa esteen lain tarkoituksenmukaiselle soveltamiselle juuri perhehoidossa.

Ehdotamme arvioitavaksi, voisiko päätöksentekijänä toimia perhehoitolain 15 §:n mukainen perhehoitajan vastuutyöntekijä, tai voisiko lainsäädäntöön sisällyttää mahdollisuuden delegoida kyseinen tehtävä tälle työntekijälle.

Perhehoitajan vastuutyöntekijä voisi koulutuksensa ja perhehoidon erityisosaamisensa perusteella soveltua päätöksentekijäksi. Vastuutyöntekijöillä on yleensä sosiaali- tai terveydenhuollon korkeakoulutus, ja parhaimmillaan he toimivat sosiaalityöntekijän työparina, vastaten perhehoitajan tukemisesta ja toimien kasvatuskumppanina asiakassuunnitelmassa sovittujen tavoitteiden toteuttamiseksi. Tässä tehtävässä heille kertyy arvokasta käytännön tuntemusta lapsen ja perheen arjesta, mikä vahvistaa heidän perhehoidon erityisosaamistaan. Vastuutyöntekijä voi olla perhehoitajan tuki arjen kasvatustilanteiden käsittelyssä, ja siksi katsomme, että siihen liittyvä päätöksenteko voisi soveltua osaksi tätä tehtävää. Riskinä voi kuitenkin olla se, kuinka hyvin vastuutyöntekijä tuntee kasvatuksellisen ohjaamisen ja lastensuojelulain rajoitustoimenpiteiden välisen eron sekä rajoitusten käytön yleiset edellytykset.

Perhehoitajan vastuutyöntekijää voisi harkita päätöksentekijäksi myös siksi, että tilanteet ovat usein ennakoitavissa ja yhteistä näkemystä lapsen edusta on mahdollista rakentaa lapsen, perhehoitajan ja muiden asianosaisten, sosiaalityöntekijän ja vastuutyöntekijän kesken. Selvityksessämme Haastavat kasvatustilanteet perhehoitoarjessa 2025 (N=200) perhehoitajat kuvasivat tilanteita suurelta osin pitkäkestoisiksi. Lähes puolet (46 %) kuvatuista tilanteista oli kestänyt yli vuoden. Puoli vuotta tai vuoden kestäneitä tilanteita oli yhteensä noin viidesosa. Reilu kymmenesosa tilanteista oli hyvin lyhytkestoisia, eli yhden tai useamman päivän mittaisia tapahtumia. Noin kolmasosa (32 %) tilanteista toistui päivittäin, 27 % viikoittain ja 17 % kuukausittain. Neljäsosa tilanteista oli sellaisia, jotka olivat tapahtuneet korkeintaan muutamia kertoja.

Selvityksessämme kävi ilmi, että haastavaa tilannetta oli käsitelty lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa (N=223) ennakoivasti 37 tapauksessa ja/tai tilanteen kriisiytyessä 157 tapauksessa. 29 tapauksessa tilannetta ei ollut käsitelty heidän kanssaan lainkaan. Perhehoitajan vastuutyöntekijän kanssa (N=208) haastavaa tilannetta oli käsitelty ennakoivasti 18 tapauksessa ja/tai tilanteen kärjistyessä 94 tapauksessa, mutta 96 tapauksessa ei lainkaan.

Kyselyvastauksista voidaan päätellä, että tilanteet, joissa aineiden ja esineiden pois ottaminen voisi tulla ajankohtaiseksi, ovat jollain tapaa olleet esillä keskusteluissa sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan vastuutyöntekijän kanssa, ja niissä olisi ollut mahdollista muodostaa lapsen edun mukainen yhteisymmärrys.

Jos perhehoitajan vastuutyöntekijä katsotaan sopivaksi päätöksentekijäksi, tulisi samalla arvioida perhehoitolain 15 §:n ajantasaistamisen ja täsmentämisen tarvetta. Hallituksen esityksessä (HE 331/2010 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain 50 §:n, perhehoitajalain ja omaishoidon tuesta annetun lain muuttamisesta) vastuutyöntekijän tehtävä on esitetty ensisijaisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulle. Kuitenkin edellä mainituista syistä tehtävän hoitaminen vaativan sosiaalityön kokonaisuuden rinnalla näyttää käytännössä mahdottomalta. Perhehoidon arjessa esiintyy myös kriittisiä tilanteita, joissa lapsen edusta huolehtiminen voi vaikeuttaa perhehoitajan tuen tarpeiden tunnistamista. Hallituksen esitys kuvaa vastuutyöntekijän tehtävää erityisesti tuen järjestämisen näkökulmasta. Ehdottamamme päätöksenteko-oikeuden toimivuus edellyttäisi, että perhehoitajan vastuutyöntekijän tehtävä määriteltäisiin lainsäädännössä täsmällisemmin.

Perhehoitoliiton näkemyksen mukaan lastensuojelulain yksityiskohtaisissa perusteluissa tulisi ottaa kantaa myös esimerkiksi lapsen sylissä rauhoittamiseen silloin, kun se tapahtuu ilman

voimankäyttöä ja on lapsen hoitotahon ohjeistamaa. Lisäksi olisi syytä tarkentaa teknologian hyödyntämisen mahdollisuuksia esimerkiksi digilaitteiden ikätasoisien sisällön ja sovellusten rajaamisessa myös silloin, kun käytössä on palveluita tai ohjelmistoja, joissa on oheistoimintona paikannus tai laitteen käytön seurannan mahdollisuus. Toivomme yksityiskohtaisiin perusteluihin myös kannanottoa lapsen paikantamiseen liittyviin kysymyksiin etenkin tilanteissa, joissa ei ole kyse sähköisen viestinnän palveluista annetun lain (917/2014) 321 §:n mukaisesta hätäpaikannuksesta, vaan lapsi itse toivoo paikantamista tai se on muutoin yksittäisessä tilanteessa hänen etunsa mukaista. Epäselvää on myös, voidaanko lapsen tavaroihin kiinnittää paikannustägi esimerkiksi tilanteissa, joissa tavarat katoavat toistuvasti, vaikka tägi tosiasiaassa usein ilmaisee myös lapsen sijainnin.

Perhehoitoliiton näkemyksen mukaan kasvatuksellisen ohjaamisen lapsen oikeuksia kunnioittava käytännön soveltaminen edellyttää suunnitelmallista kansallista seurantaa ja tutkimusta sekä valmiutta uudistaa lainsäädäntöä aiempaa ajantasaisemmin.

2. Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään terveydenhuoltolakiin (69 §) ja lastensuojelulakiin (16 b §) informatiivisluonteista viittausta voimassa olevaan sääntelyyn ns. hybridiyksikköjen perustamiseksi. Mitä vaikutuksia näette ehdotuksen taustalla olevan tavoitteen kannalta?

-

a) Ovatko ehdotukset sääntelyltään selkeitä ja käytännössä toteutettavissa?

-

b) Miten arvioitte henkilöstölle asetettujen vaatimusten riittävyttä?

-

c) Ehdotuksen mukaan asiakassuunnitelma tulisi tarkistaa vähintään neljän kuukauden välein ja sen tueksi tulisi saada asiantuntija-arvio. Miten arvioitte sääntelyä lapsen rajoittamisen tarpeellisuuden arvioimisen sekä sen sisällön ja laajuuden tarkistamisen näkökulmasta?

-

d) Mikä on näkemyksenne ehdotetun palvelun suhteesta erityisen huolenpidon jaksoon?

-

4. Esitetään muutettavaksi ja selkeytettäväksi nykyistä erityisen huolenpidon sääntelyä. Ovatko ehdotukset tarkoituksenmukaisia ja toteutettavissa käytännössä?

Ei kantaa

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4.

Perhehoitoliitto kannattaa erityisen huolenpidon jaksoa koskevien pykälien siirtämistä sijaishuoltoon koskevaan lukuun. Nykytilanteessa erityinen huolenpito ei ole mahdollinen perhehoitoon sijoitetulle lapselle (poikkeuksena päätös sijaishuoltopaikan muuttamisesta), koska asiasta on säädetty rajoitustoimenpiteitä käsittelevässä luvussa eikä lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä yhteydenpitoa lukuun ottamatta ole tarkoitettu perhehoitoon.

Perhehoitoliitolla ei ole neuvontatyöhömmä tai kyselyvastauksiimme (Haastavat kasvatustilanteet perhehoitoarjessa 2025/ N=200) perustuvaa tietoa tilanteista, joissa erityistä huolenpitoa olisi perhehoidossa harkittu tai pidetty tarpeellisenä. Perhehoidossa kohdataan monimutkaisia mm. päihteisiin, käyttäytymisen pulmiin ja mielenterveysongelmiin liittyviä tilanteisiin, mutta käsityksemme mukaan kärjistyneisiin tilanteisiin on vastattu muuttamalla lapsen sijaishuoltopaikkaa. Arvioimme, että jotkin ennen sijaishuollon muutosta esiintyneet tilanteet olisi voitu mahdollisesti ratkaista jaksolla laitoksessa, jossa on päihde- ja mielenterveysosaamista.

Perhehoitoliiton näkemyksen mukaan sijaishuollon muutoksia ja erityisen huolenpidon tarpeen arviointia perhehoidossa tulisi seurata ja tutkia suunnitelmallisesti. Tämä on välttämätöntä, jotta lainsäädäntöä voidaan kehittää jatkossa luotettavaan tietopohjaan nojaten.

62 ja 63§ Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoittamista koskeva päätöksenteko

Perhehoitoliitto kannattaa esityksen mukaista lisäystä voimassa olevaan lainsäädäntöön. Esitetyn lisäksi sääntelyssä tulisi varmistaa, ettei se estä lasta pitämästä yhteyttä rajoittamispäätöksen voimassaoloaikana läheisiksi tulleeisiin ihmisiin.

64 ja 70 a § Tekninen valvonta lastensuojelulaitoksessa

-

65 § Aineiden ja esineiden poisottaminen lastensuojelulaitoksessa

-

66 § Henkilöntarkastus

-

66 a § Henkilönkatsastus

-

67 § Omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen

-

68 § Kiinnipitäminen laitoksessa

-

68 a § Kiinnipitäminen lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi

-

69 a § Luvatta lastensuojelulaitoksesta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

-

69 b § Lapsen kiinniotto

-

69 c § Kiinniotetun lapsen kuljettaminen

-

69 d § Perhekodista luvatta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

Perhehoitoliitto kannattaa sääntelyä, joka koskee perhekodista luvatta poistuneen lapsen etsintää ja palauttamista. Kannatamme myös perhehoitajan velvollisuutta tehdä välitön ilmoitus luvattomasta poissaolosta. Häätäpaikannuskäytäntöjen ja vastuunjaon selkeyttäminen sekä kynnyksen madaltaminen viranomaistoimiin on erityisen toivottavaa silloin, kun kyse on haavoittuvassa elämäntilanteessa olevasta lapsesta.

Perhehoitoon sijoitetun lapsen turvaamiseksi pidämme tärkeänä, että yksityiskohtaisissa perusteluissa täsmennetään perhehoitajan mahdollisuus osallistua lapsen etsintään ja palauttamiseen yhdessä toimivaltaisen sosiaaliviranomaisen kanssa. Perhehoitaja on lapselle tuttu ja luotettava aikuinen, mikä voi joissakin tilanteissa helpottaa lapsen palaamista perhekotiin. Lapsen tuntemus voi myös olla keskeinen tekijä siinä, kuinka lasta voidaan motivoida paluuseen.

Perhehoitoliitto pitää välttämättömänä, että lain toimeenpanoa tuetaan kansallisella ohjauksella, jossa otetaan huomioon myös luvattomien poissaolojen ennaltaehkäisy perhehoidossa (vrt. Haapala & al. (2023) Hatkassa Suomessa – Kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista -raportti).

69 e § Poliisin virka-apu laitoksesta ja perhekodista luvatta poissaolevan lapsen kiinniottamisessa ja kuljettamisessa

Perhehoitoliitto kannattaa ehdotuksen mukaista sääntelyä perhekodista luvatta poissaolevan lapsen kiinniottamisesta ja kuljettamisesta. Se lisää aikuisten mahdollisuutta suojella haavoittuvassa tilanteessa olevaa lasta.

71 § Erityiset rajoitukset kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana

-

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

-

6. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta ja täsmennettäväksi viraston nykyistä rakennetta. Vastaisivatko ehdotukset tätä tavoitetta?

-

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 6.

-

7. Esityksen tavoitteena on vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Vastaavatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 7.

Perhehoitoliiton näkemyksen mukaan esitys pääsääntöisesti selkeyttää ja vahvistaa perhehoitoon sijoitetun lapsen oikeutta suojeluun etenkin kasvatuksellista ohjausta selkeyttämällä ja lisäämällä perhehoidosta luvatta poistuneen lapsen suojelun mahdollisuuksia. Näkemyksemme muutostoiveista esitykseen on kirjattua asiakohtaisesti.

8. Vapaamuotoiset huomiot koko esityksestä.

Perhehoitoliitto katsoo, että yksityiskohtiin keskittyvän lainsäädäntötyön sijaan tarvitsisimme kansallisen perhehoidon strategian osana kokonaisvaltaista sijaishuollon suunnitelmaa, joka sisältäisi myös lainsäädännön uudistamistyön.

Lehtosaari Anu
Perhehoitoliitto ry